

MAXSAR (CARTHAMUS TINCTORIUS L) – O‘SIMLIGINI TIBBIYOTDA QO‘LLASH VA XALQ XO‘JALIGIDAGI AHAMIYATI

D.E.Azimova

Ch.I.Sindorova

Jizzax davlat pedagogika universiteti, Jizzax

Annotatsiya: Masxar kosmetologiyada urug‘i, yog‘i va quruq mahsulotlari qo‘llaniladi. Gul qismidan sochlar shikastlanganida, teri kuyganida, va quyosh urganda qo‘llaniladi. Chorva mollari uchun to‘yimli ozuqa hisoblanadi. Bundan tashqari urug‘idan sanoat uchun moy olinadi.

Kalit so‘zlar: Carthamus tinctorius l, ildiz, barg, urug‘, poya, dorivor.

Аннотация: Семена масхара, масло и сухие продукты используются в косметологии. Цветочную часть применяют при повреждении волос, ожогах кожи и солнечных ожогах. Это питательный корм для скота. Кроме того, из его семян добывают масло для промышленности.

Ключевые слова: Carthamus tinctorius l, корень, лист, семя, стебель, лекарственный.

Abstract: Maskhar seeds, oil and dry products are used in cosmetology. The flower part is used for hair damage, skin burns, and sunburn. It is a nutritious feed for livestock. In addition, oil for industry is extracted from its seeds.

Key words: Carthamus tinctorius l, root, leaf, seed, stem, medicinal.

Maxsar bir yillik o‘simlik bo‘lib, o‘shish davri o‘rtacha 130-150 kun. Haddan tashqari shoxlanuvchi o‘tsimon va tuya tikaniga o‘xshash bu o‘simlikning urug‘lari kichik kungaboqarga o‘xshaydi. Ildizi 2-3 metrcha chuqurlikka kirib boradigan o‘qildiz tuzilishiga ega bo‘lib shoxlangan. Ildizlarning chuqurlikka yetib borish xususiyati o‘simlikka tuproqning kata qismidan suv va ozuqa moddalarini o‘zlashtirish imkoniyatini yaratib beradi. Poyasi tuksiz, sershox, baquvvat silindrsimon tuzilishga ega. O‘simlik bo‘yi nav xususiyati va yetishtirish

agrotexnikasiga bog‘liq holda 80-120 sm ga yetadi. Asosiy poyada 15-20 sm uzunlikda yon shoxlar vujudga keladi. Barglari bandsiz, tuksiz, lansetsimon, kengligi 2,5-5 sm uzunligi esa 10-15 sm atrofida bo‘ladi.

Mazkur maqola O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 -yil 20-maydagi "Dorivor o‘simliklarni madaniy holda yetishtirish va qayta ishlash hamda davolashda ulardan keng foydalanishni tashkil etish chora tadbirlari to‘g‘risida"gi PQ-251 sonli qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 28-yanvardagi PQ-4575-sonli "O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020-2030 yillarga mo‘ljallangan strategiyasida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida" gi qarori, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 10 apreldagi "2019-2021 yillarda respublikaning farmatseftika tarmog‘ini yanada jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida"gi PF-5707-sonli farmoni, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 10 apreldagi "O‘zbekiston Respublikasida xalq tabobatini rivojlantirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida"gi PQ-4668-sonli qarori, hamda mazkur faoliyatga tegishli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga muayyan darajada xizmat qiladi.

Bu o‘simlik asosan O‘zbekistonda moyli ekin sifatida ekiladi va uning urug‘idan oziq-ovqat va kosmetologiya sohasi uchun moy olinadi. Bundan tahsqari uning moyi tibbiyotda sochlarni jilolashda va teri parvarishida qo‘llaniladi va bu samarali vosita hisoblanadi. Gullaridan turli kasalliklarga qaynatma sifatida foydalanadi va bu xalq tabobati ko‘p qo‘llaniladi.

O‘simlik gullash davri 10-40 kun atrofida o‘zgarib turadi. Bu davrning uzunligi atrof-muhit sharoiti tufaylidir. Savatcha hajmi 1,25 - 4 sm oralig‘ida o‘zgaradi. O‘simlikdagi savatcha soni esa 5-50 atrofida bo‘ladi. Gullash odatda savatchaning chetlaridan boshlaydi va markazga qarab boradi bir savatchada gullash 3-5 kun oralig‘ida bo‘ladi. Meva po‘stlog‘ida tikan bo‘lmasligi bilan birgalikda ba‘zi tikanli turlarda nozik kam tikanni uchratish mumkin. 1000 dona urug‘ vazni esa 40-50 gr oralig‘ida bo‘ladi. Maxsar Markaziy Osiyoda keng tarqalgan moyli ekin va bundan tashqari u lalmi yerlarga ekiladi. Qur‘oqchilikka chidamli o‘simlik hisoblanadi. Maxsar O‘zbekistonda ham moyli ekin sifatida ekiladi. O‘simlikning urug‘lari

tarkibida 25-45% yarim quriydigan moy mavjud. Moyi oziq-ovqatda margarin tayyorlashda foydalaniladi. Maxsar urug'i tarkibida oqsil va yog' mavjud. Urug'i va tanasida chorva hayvonlari uchun to'yimli kunjara olish mumkin. Yog'ning olinishidan keyin qoladigan oqsilga boy maxsar kunjarasi sigir, qo'y va qo'zilarni boqishda qo'shimcha yem sifatida ishlatiladi. Kunjarasini ozuqa rasioniga aralashtirilib chorva hayvonlariga berish mumkin. O'simlikning gullaridan esa ikki xil rang moddasi olinadi. Birinchisi suvda eriydigan sariq rangni beruvchi qolgani esa spirtida eriydigan qizil rangni beruvchi modda hisoblanadi. Bu o'simlikdan olinadigan ranglar matochilik sohasida keng qollaniladi. Gullari tarkibida glikozidlar, magniy, temir va boshqa minerallarni o'z ichiga oladi. Gullarini laboratoriya sharoitida ekstraksiya qilish orqali kosmetolojiya sihasida qollaniladi. Xalq xo'jaligidagi ahamiyati. Urug'ning tarkibida 17-37% yarim quriydigan oqsariq rangli moy bo'ladi. Po'sti tozalangan urug'dan olingan moy o'zining ta'm sifati bo'yicha kungaboqar moyidan qolishmaydi. Moyi oziq-ovqat uchun margarin tayyorlashda, shuningdek, u texnik ahamiyatga ega bo'lib, alifmoy, linoleum, sovun va boshqa mahsulotlar olinadi. Kunjarasi o'g'it sifatida ishlatiladi. Lalmi yerlarda pichan, ko'kat va silos uchun ekiladi. Maxsarning vatani Afg'oniston. U Hindistonda, Birlashgan Arab Amirligida hozirgi kunda katta maydonda ekiladi. Shuningdek Markaziy Osiyoda ham keng ekiladi. Bu o'simlik zararkunandalarga ham chidamli bo'lganligi sababli yashi hosil beradi.

Umuman olganda masxar o'simligi qurg'oqchilikka chidamliligi sababli yil quruq kelganda ham hosili yaxshi bo'ladi. U asosan dukkakli o'aimliklar joyiga ekiladi va bu uning hosili mo'l bo'lishiga yaxshi ta'sir etadi.

Foydalanilga adabiyotlar ro'yxati:

1. Atabayeva X.N. Xudayqulov J.B., -O'simlikshunoslik, -Fan va texnologiyalar nashriyoti, Toshkent-2018 b. 199-206.
2. Atabayeva X.N., Yuldasheva Z.K. -Moyli ekinlar biologiyasining ilmiy asoslari va yetishtirishda innovasion texnologiyalar|| O'zR Fanlar akademiyasi Asosiy kutubxonasi. Toshkent-2019 44 100 kitob to'plami.

3. Уралов А.И., Печеницын В.П. Зависимость семенной продуктивности луковичных видов *Allium* L. от количества листьев на генеративном побеге. Доклады АН РУз. 2015. 74-77 с. 2. Yormatova D.Yo., Xushvaqтова X.S. -Moyli ekinlar, Zarafshon-2008.

4. Уралов А.И. В.П. Печеницын. Структурные особенности и возрастные изменения клонов *Allium stipitatum* Regel (Alliaceae) Ботанический журнал. – Санкт-Петербург, 2018. – Т 103. №1 – С. 94-110.